

KAREL JAROMÍR ERBEN - KYTICE

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

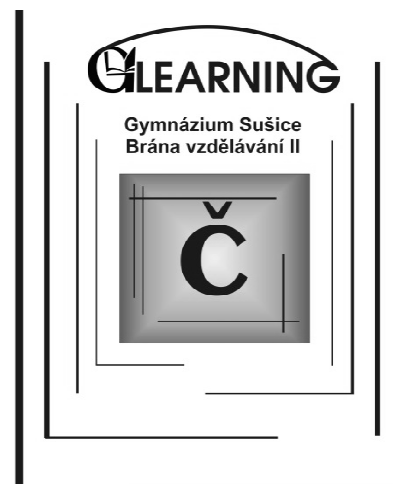
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: říjen 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_05

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Kytice. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázkě, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. ERBEN, Karel Jaromír. Kytice, Československý spisovatel, Praha, 1988, 129 stran, 22-067-88
2. POLÁŠKOVÁ, Taťána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

KAREL JAROMÍR ERBEN - KYTICE

Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán,
na vraném bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
jede sám a sám.

A před chalupou s koně hop!
a na chalupu klop, klop, klop!
„Hola hej, otevřete mi dvěře,
zbloudil jsem při lovení zvěře,
dejte vody pít!“

Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Zařaď dílo k uměleckému slohu:
3. Charakterizuj verš a rým. Jaké druhy rýmu znáš?
4. Charakterizuj jazykové prostředky:
5. Vysvětli tyto pojmy: metafora, metonymie, personifikace, přirovnání, anafora, epifora, epizeuxis, epanastrofa, aliterace.
6. Jaká je kompozice básnické sbírky? Ze které části je ukázka?
7. Definuj hlavní motivy celé sbírky:
8. Zařaď ukázkou do kontextu autorova díla:
9. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
10. Zamysli se nad inspirací pro ostatní umělce:

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a žánr: **lyrickoepická báseň, balada**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav. **Lyrika** je literární druh, který vyjadřuje city, pocity, nálady. Vystupuje v ní lyrický mluvčí (lyrický subjekt). Tato básnická sbírka obsahuje jak prvky epiky (postavy, příběh), tak prvky lyriky (líčení nálad, popis přírody).

Balada je lyrickoepická báseň, která zachycuje marný zápas člověka s přírodou nebo společenskými silami. Mívá pochmurný děj a končí tragicky. V české literatuře se baladě věnovali kromě Erbena i F. L. Čelakovský, Jan Neruda, Petr Bezruč či Jiří Wolker (posledně zmiňovaní tvořili tzv. sociální balady).

2. Zařaď dílo k **uměleckému slohu**: romantismus

Romantismus je umělecký směr typický pro 1. polovinu 19. století, klade důraz na **city** a fantazii. Základním motivem bývá konflikt, **rozpor** mezi realitou a ideálem, romantický hrdina je něčím **výjimečný**, často osamělý, vykořeněný ze společnosti. Romantismus pracuje s tématem **lásky**, často nešťastné a nenaplněné, vrací se do **minulosti** (historický román), čerpá i z lidové slovesnosti, zobrazuje přírodní motivy. Tento umělecký směr je poměrně **subjektivní**, klade důraz na osobitost a jedinečnost autora. Mísí se v něm různé literární druhy a žánry, často vznikají například lyrické balady či básnické povídky, tzv. poemy.

Mezi romantické autory se řadí například německý básník **Novalis** (sbírka básní Hymny noci, nedokončený román Heinrich von Ofterdingen o hledání „modrého květu“, symbolu touhy po nesmrtelnosti), bratři **Jakob a Wilhelm Grimmové** – pohádky, **Heinrich Heine**, německý lyrik a další. V anglické literatuře jsou významnými představiteli romantismu **George Gordon Byron** (autobiografický epos Childe Haroldova pouť), **Percy Bysshe Shelley** (lyrické veršované drama Odpoutaný Prometheus), **Walter Scott** (historické romány Waverley či Ivanhoe), v ruské literatuře pak **Alexandr Sergejevič Puškin** (veršovaný román Evžen Oněgin), **Michail Jurjevič Lermontov** (psychologický román Hrdina naší doby). Ve francouzské literatuře vyniká právě **Victor Hugo**, autor Chrámu Matky Boží v Paříži, či **Stendhal** (román Červený a černý). Do romantismu dále patří americký básník a prozaik **Edgar**

Allan Poe (báseň Havran, povídkový soubor Jáma a kyvadlo), polským představitelem je **Adam Mickiewicz**, maďarským **Sándor Petöfi**.

Mezi české autory romantismu řadíme především **Karla Hynka Máchu** či **Karla Jaromíra Erbena**.

Romantické prvky v díle Kytice jsou například konflikt člověka s přírodou, s nadpřirozenými silami. Pro český romantismus je charakteristický důraz na cit, individualitu a tajemství.

3. Charakterizuj **verš** a **rým**. Jaké druhy rýmu znáš?

Verš je část básně, je založen na rytmickém opakování jazykového jevu, je více rytmicky organizován než próza. Z hlediska struktury se jedná o jeden řádek básně. Verš nemusí odpovídat větě, v básni najdeme mnoho **přesahů** (pokračování věty v dalším verši).

Rým je zvuková shoda slov nebo jen konců slov na konci veršů. **Druhy rýmu** rozlišujeme podle způsobu, jakým jsou verše rozloženy v rámci strofy.

- rým **sdužený**: aabb (převažuje v ukázce)
- rým **střídavý**: abab
- rým **obkročný**: abba
- rým **postupný**: abcabc
- rým **přerývaný**: abcb
- rým **tirádový**: aaaa

4. Charakterizuj **jazykové prostředky**:

Básně jsou psány prostým jazykem, typickým pro lidovou poezii. Jsou založeny na **výrazném rýmu**, častá jsou **přirovnání**, **zdrobněliny**, inverzní pořádek slov – například ve verši „na vraném bujném jede koni“. Objevují se i věty bez slovesného přísudku – například: „A před chalupou s koně hop! A na chalupu klop, klop, klop!“

5. Vysvětli tyto pojmy: **metafora**, **metonymie**, **personifikace**, **přirovnání**, **anafora**, **epifora**, **epizeuxis**, **epanastrofa**, **aliterace**.

- **Metafora** je přenesení významu na základě podobnosti (většinou vnější podobnosti, to znamená podobnost ve velikosti, tvaru, barvě...).
- **Metonymie** je obrazné pojmenování, které je založeno na přenášení významu na základě vnitřní souvislosti.
- **Personifikace** je zosobnění, neživá věc dostává lidské vlastnosti.

- **Přirovnání** je založeno na stejném obrazném principu jako metafora, obsahuje srovnávací slovíčko „jako“.
„dívčina jako květ“
- **Anafora** je opakování slov na začátku dvou po sobě jdoucích veršů.
„A před chalupou s koně hop!
A na chalupu klop, klop, klop!“
- **Epifora** je opakování slov na konci veršů.
- **Epizeuxis** je prosté opakování slov za sebou.
„předla, předla len“
- **Epanastrofa (palilogie)** je opakování stejných slov na konci jednoho a na začátku následujícího verše.
- **Aliterace** je opakování začátečních hlásek na počátku po sobě jdoucích slov.
„stydlivě sedla“

6. Jaká je **kompozice** básnické sbírky? Ze které části je ukázka?

Sbírka *Kytice* se skládá z **13 básní**. V úvodní básni s názvem **Kytice** nezpracovává Erben téma známé z ústní lidové slovesnosti, ale vychází z vlastního námětu. Jde o nejkratší báseň sbírky. Následuje 12 balad: **Poklad, Svatební košile, Polednice, Zlatý kolovrat, Štědrý den, Holoubek, Záhořovo lože, Vodník, Vrba, Lilie, Dceřina kletba a Věstkyně**. U většiny básní převládá forma lidové balady, ve které člověk řeší konflikt s přírodou, nadpřirozenými jevy či se svým osudem (Vodník, Polednice). Některé básně připomínají pohádku (Zlatý kolovrat – nekončí tragicky), jiné pověst (Věstkyně) či křesťanskou legendu (Záhořovo lože).

Ukázka je z balady **Zlatý kolovrat**, která připomíná pohádku. Balada je rozdělená do šesti částí.

V první části je král na lovu v lese. Zabloudí, zabuší na dveře chalupy, chce dostat napít. Otevře mu nádherná dívka. Král ji požádá o ruku. V druhé části se král vrací, dveře chalupy mu otevře ošklivá babizna. Král se jí představí a požádá ji o ruku její nevlastní dcery. Babizna mu nabídne svou vlastní dceru, král odmítne a přikáže jí, aby druhý den na hrad přivedla svou nevlastní dceru. Matka i obě její dcery tedy odejdou přes les na královský hrad,

nevlastní dceru (Doru) ale po cestě zabijí, vyloupnou jí oči a useknou končetiny, které odnesou s sebou. Vlastní dcera se pak vydává za nevlastní (jsou si k nerozeznání podobné), král si ji vezme, po čase ale odjede do boje. Zatím uloží své ženě, aby pilně předla. Jakýsi stařec najde v lese tělo a vyše svého pomocníka na hrad, aby vyměnil useknuté nohy za zlatý kolovrat. Když pachole nohy přinese, pošle je stařeček znovu se zlatou přeslicí, kterou má vyměnit za ruce. I ty pachole přinese. Do třetice stařeček pošle pachole do hradu se zlatým kuželem, který má vyměnit za oči. Poté Doru zase poskládá dohromady a oživí ji živou vodou. Král se vrací z války a ptá se své ženy, zda dodržela jeho přání a předla. Žena mu předvádí zlatý kolovrat, král ji žádá, aby na něm upředla zlatou nit. Žena jeho přání vyhoví, kolovrat ale svým vrčením prozradí, že žena zabila svou sestru a spolu se svou matkou podvedla krále. Král se zděsí a vydá se hledat do lesů Doru. V šesté části král Doru nalezne, vezme si ji za ženu a pak jak matku, tak Dořinu sestru nechá velmi krutě potrestat: dá jim vyloupnout oči a usekat končetiny. Zlatý kolovrat v závěru příběhu zmizí ze světa.

7. Definuj hlavní **motivy** celé sbírky:

Hlavním tématem sbírky jsou **vztahy člověka** k přírodě, nadpřirozené bytosti či k jinému člověku. Častým motivem je mateřská láska. Dalšími motivy jsou **vina a trest**. Každé lidské provinění proti mravnímu zákonu je potrestáno, mnohdy příliš krutě.

8. Zařaď ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Erben na baladách ze sbírky Kytice pracoval již od roku 1833. Nejstarší z básní je Polednice. Některé básně vycházely nejprve samostatně v časopisech – první z nich byl Poklad (1838). V roce **1853** byla sbírka vydána pod názvem **Kytice z pověstí národních**. Báseň Lilie byla ke sbírce přidána až při druhém vydání z roku 1861, kdy sbírka vyšla pod názvem **Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena**. V době svého prvního vydání byla sbírka přijata velmi příznivě, kritici i čtenáři v ní viděli umělecké zpracování lidových tradic. Erben studoval různé venkovské archivy, čerpal z nich při své práci, zejména v souboru lidových písní **Prostonárodní české písně a říkadla** (1864) či ve sbírce **České pohádky**, původně vydané pod názvem **Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních** (1865). Erbenovo dílo bylo ovlivněno jeho celoživotním zájmem o historii a folkloristiku a především jeho sběratelskou činností.

9. **Charakterizuj českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Kytice byla vydána v roce 1853, Erben na jednotlivých básních však pracoval již od 30. let. V kontextu české literatury můžeme Erbenovo dílo zařadit do **třetího období národního obrození**. Kromě **Erbena** (důraz na lidovou slovesnost) sem patří i dramatik **Josef Kajetán Tyl** (jeho romantismus zdůrazňuje především vlastenectví), básník **Karel Hynek Mácha** (světabol a rozervaný postoj), **Božena Němcová** (idealizace vlastního dětství i mezilidských vztahů) či **Karel Havlíček Borovský**, jehož tvorba už předznamenává nástup kritického realismu.

10. Zamysli se nad **inspirací** pro ostatní umělce:

Kytice inspirovala mnoho umělců. Formu balady využívali například **Jan Neruda**, **Petr Bezruč** či **Jiří Wolker**. Z výtvarných umělců to byli například **Mikoláš Aleš**, **Josef Mánes**, **Jan Zrzavý** či **Vladimír Komárek**, z hudebních skladatelů pak Antonín Dvořák či Zdeněk Fibich. Na českých jevištích byla od 70. let 20. století často uváděna parodická inscenace **Kytice od Jiřího Suchého** z divadla **Semafor**. V roce 2000 natočil **F. A. Brabec** úspěšný film **Kytice**, ve kterém zpracoval některé z Erbenových balad.